

ŞAMANİZM VE SİYASET*

K.C.CHANG

Çev. Metin ÖZARSLAN

Milattan önce 600 yıllarında, birgün, Chu (Hanedanından) Hükümdar Chao (M.Ö. 515-498 yıllarında hüküm sürmüştür) ilkbahar ve Sonbahar mevsimleri döneminde hüküm sürdüğü şehirlerden biri olan Sha'daki kadim belgeleri okuduktan sonra, dalgın bir hâlde idi. (Okuduğu) "La hsing" belgesi, belki de M.Ö. XI. yüzyılın sonlarında Cho hanedanından Hükümdar Mu'nun Lu merkezine tebliğ ettiği sâde bir farman idi. (Bu belge) "Dünya ve Cennet arasındaki haberleşmeyi kesmek için Ch'ung ve Li'yi görevlendiren" büyük filozof Thi Shun'dan bahsediyordu. Hükümdar Chao şaşkın bir hâlde vezirine döndü ve "Şayet böyle olmasaydı insanlar cennete gidebilecekler miydi?" diye sordu.

Vezir, M. Ö. IV. yüzyılda Kuo Yü'de kaydedilen "Dünya ve Cennet arasındaki haberleşmenin kesilmesi" ile ilgili bir mit metnini ortaya çıkardı:

"Kadim devirlerde insanlar ve ruhlar birbirlerine harışmazlardı. O şamanlarda; öylesine açık, yalın, (özelliği şair) ve saygılı olan güvenilir insanlar vardı ki, anlayışları onları üstte ve altta nelerin yattığına dair anlamlı topluluk yapmaya ve ferasetleri derin ve meşafeli şeyleri aydınlatmaya yeterliydi. Bu sebeple ruhlar onlara inebilirdi. Böyle bir güçce sahip olanlara, erkek ise hsi (şamda); kadın ise wu (şamanba/hadın şaman) denirdi. Ayinlerde ruhların durumunu kontrol eden, onlara kurban kesen veya dinî aletleri kullanan bu kişilerdi. Sonuç olarak fal hüreleri ve din dışı unsurlar kesinlikle koruyur saklanırdı. Ruhlar insanların üstüne dualar gönderir ve onların zundukları (armaganları) habul ederlerdi.

Bununla birlikte Shao-hao'nun çöküş devrinde (bu çöküş geleneksel habullere göre M.Ö. 2800'dür) Nine Li erdemi kargaşanın kucağına attı. İnsanlar ve ruhlar her erde kendiliğince rastgele yapılan; o ana kadar şamanların yürüttüğü dinî ayinleri birbirine harıştırmış oldu. Sonuç olarak insanlar ruhlarla olan saygılarını kaybettiler, ruhlar da insanların davranışlarını bozdular ve böylece doğal afetler meydana geldi. Bundan sonra Shao'nun halefi olan Chuan hsi Cennetle olan ilişkileri düzenlemek üzere ruhlar için iyi bir yer olması amacıyla Ch'ung'u Güney'in Vâlisi olarak; Li'yi de Dünyaya insanlar için uygun bir yer haline getirmek amacıyla Dünya ilişkilerinden sorumlu olan Ateş Vâlisi yaptı. Ve bu Dünya ile Cennet arasındaki haberleşmenin kesilmesi demektir."

Bu mit, kadim Çin'de şamanizm için en önemli kaynak metin olup, kadim Çin siyasetindeki şamanizmin merkez rolünü anlatan çok önemli ip uçları vermektedir. Cennet insan ilişkilerinin bütün hikmetlerinin yattığı yerdir. Eski Chou filozofu Motse'nin dediği gibi: "Kavetli ve keşkin görülmüşüğüne sepnrik ve körlüğe üstünlük sağladığı gibi, hayaletler ve ruhlar da filozoflardan daha akıllıdır". Bilgelige giden yol şüphesiz siyasi otorite için elzemdi. Geçmişte şamanlar içinde herkes bu yola sahip olmuştur. Gökyüzünün [Cennetin] yeryüzünden ayrılmasından beri düzen için bilgelik sahibi olan bu yolu -siyasi otoriteden dolayı- sadece onlar kontrol etmişlerdi. Bu yüzden şamanlar her ülke sarayının en mühim unsurlarıydı; aslında kadim Çin âlimleri kesinlikle hükümdarın bisat başşaman olduğu hususunda aynı fikirdedirler.

Şayet Üçüncü Hanedan'ın kurdularına ait övgüye değer belgelere tekrar bakarsak, onların bütün belgelerinin bir kısmı da bu şehir ve tabiiatı olduklarını anlarız. Büyük Yu, tufanı durduracak derecede kuvvetli idi ve onun yürüyüşü -"Yu yürüyüşü" diye de adlandırılır- şamanlar tarafından kullanılan yürüme şekli olarak çok eskiden kabul edilmiştir. Anladığımız kadarıyla, Tang, ayın boyunca yağmur yağdırmış, Hou Chi'nin (de) etkinlikleri diğer çiftçilerden daha gürbüz ve daha çabuk yetiştirmede özel bir yeteneği vardı. Bu geleneksel inançlar, hükümdarın gerçekten başşaman olduğunu gösteren Sheng hanedanına ait fal kemiklerindeki yazıtlarla çok iyi belgelendirilmiştir:

Fal kemigindeki yazıtlar çoğu kes hükümdarın kahanette bulunması veya rüzgâr veya yağmur fırtınaları ile haberleşmesi, dîf ayınlar, saferler, veya avlarla ilgili araştırma yazıtları ile örtüştür. Ayrıca "hükümdar kahanette bulundu ki, ..." şeklinde hava durumu, ülke sınırları ve felaketler veya hastalıklarla ilgili ifadeler de bulunur; yalnızca fal kemigine kaydedilen yazıtlardaki kâhin her zaman hükümdar olurdu. Buna ilaveten, hükümdarın yağmur yağdırmak için yaptığı dua dansı ve hükümdarın gördüğü rüya ile ilgili kahaneti tanımlayan yazıtlar da vardır. Bu faaliyetlerin tamamı hem hükümdarın hem de şamanın faaliyetleriydi; bu da hükümdarın geçekte bir şaman olduğu anlamına geliyordu.

Tabii ki, hükümdar sadece şaman değildi; tamamıyla "şamanistliğe" ait özellikler taşımayan bir çok dinî figür ona yardım ederdî. Burada, "şaman" terimi muhtemelen Artur Valey'in kullandığı duyurubkile kullanılmış olmalıdır. "Kadim Çin'de ruhlar kültü içinde kullanılan vasıtalar *wu* diye adlandırılırdı. *Wu*'lar eski metinler içinde, dualarla kötü ruhları (cinleri) defsetmede kahanet gösterme; falcılık yapma, yağmur yağdırma ve rüya yorumlama usmanı olarak tasvir edilirdi. Dans eden bazı *wu*'lar, ruhları çağırarak için danseden insanlar olarak tanımlanırdı... Ayrıca onlar, muhtemelen daha sonraki şamanların da, sihirli hekimleriydi ve tedavi metod-

larından biri -Sibirya şamanlarının yaptığı gibi- yer altına gitmek ve ölüm kuvvetinin nasıl etkilis kille kullanılacağını bulmaktı. Aslında Çin *wu*'larının fonksiyonları Sibirya ve Tunguz şamanlarınınkine öylesine benzemekteydi ki, tercümede *wu*'nun karşılığı olarak *şaman*'i kullanmak yerinde olur".

Kadim Çin şamanizmine ait olarak bilinen en iyi delil Ch'u Ts'u'daki (Chu Mersiyeleri) Ch'u lu Ch'u Yuan'a (M.Ö. 340-278) atfedilen onyedî parça şirden oluşan bir antolojidir. "Erkek ve kadın şamanların önce teminlenip, kokular sürünerek; harikulade bir müzik eşliğinde dans ettiklerini ve bir çeşit ilahî kur yapma faaliyeti içinde gökten ilahları indirdiklerini anlatan" "Chiu ko" (Dokuz Şarkı) bu şirden biridir. Bu "ilahî kur yapma" faaliyeti bir örnek; aşağıda, "Yün chung chün" (Bulutlar İçindeki Tanrı) adlı mansumeden alınan mısralarda görülebldir:

*Orhideli suda çimdik de yıkadık saçımızı
miş kokularla,
Süslendik çiçekler gibi elbiselerimizdeki
nakışlarla.
Parlayarak ısrarla bir şagaayla,
Durakadı Tanrı etkilendi biseden o anda.
Gidecek o, Hayat Evi'ne dinlenecek.
Ve bir güneş gibi ay gibi parlayacak.
İşte hoşuyor ilahî atları çard arabasına,
Ve uçuyor serbestçe nihayetsiz semada.
Tanrı göz kamıştıran bir haşmetle indi-
ğinde,
Bir hortum içinde bulutlara dek yükselir
de yonidip
Alpakr omam arhasından ve bahar açığı-
ya Chi-cho'nun tetinden*

Buradaki hayal kurma tıpkı bir aşk şirdinde olduğu gibidir; ilgi çekici dans ve müziği kullanarak ilahın gökten yere inmesine sebep olan şamanın (veya bu şirdede olduğu gibi şamanka (kadın şaman)) asil görevinin arabuluculuk olduğu açıktır. Acaba şamanizm CA's veya CA'2 Yuan's zamanından daha önce M.Ö. IV. bın yılı kadar uzayan bir uygulama mıydı? Bu sorunun cevabı şüphesiz evettir, fakat CA's TY'da bulunanlara benzeyen, daha eski dönemlere ve diğer bölgelere ait deliller pek sarîh değildir. Bu sebeple ge-

lecekte yapılacak incelemelelere ihtiyac vardır. Öncelikle, M.Ö. 515-489 yılları arasında hüküm süren aynı Ch'u devleti hükümdarı Chow ait olan Kuo Yu'daki (muhtemelen *Ch'u Yuan*'dan daha as eskidir) yukarıda sızredilen pasaj vardır. Ayrıca, *Shan Hai Ching*'deki wu/şamanlarla att, bir kısmı M.Ö. I. bin yıllık devrede derlenen kesinlikle yirmi/otuzdan az olmayan sayısız referans vardır. Bunların içinde şamanistik yükselişlerin yer aldığı dağlar da bulunmaktadır. Chow Tse-trung, ayrıca "wu/şamanların pratik ilaç içat etmeleri" ve eski hükümdar veya bilginlere ait tabii bilgiyi ortaya koymaları ile ilgili hayli ilgi çekici bir tartışma teklifini de işaret etmektedir.

Bununla birlikte Ch'u Tr'u'dan önce kadim Çin'de şamanizm için en iyi delil, *Shang* hanedanına ait sanat eserlerinden, yani fal kemigi yazıları ve sanattaki hayvan temsillerinde ibarettir. Fal kemikleriyle ilgili bir kaç tartışma yapılmıştır. M.Ö. IV. bin yıl içinde Kuzey Çin'de yerleşik olanlar kehanette (cesbe ile kemiklerde oluşan çatlakları okuyarak) hayvan kemiklerini kullanan ilk insan topluluklarıydı. Bu arada M.Ö. II. bin yılın ortalarında *Shang* döneminde bu uygulama, kürek kemigi kadar; kaplumbağa kabuğunun yaygın olarak kullanımını, kemiklerin çok detaylı olarak hazırlanıp (bu kemikler kehanette cesbeyi kolaylaştırmak için rahiplerce bir dişi oyuk ve çatlaklarla işlenirdi) ve kemikler üzerine yazı oyma gibi üç yeni özellik eklenmesiyle en üst seviyeye ulaştı. *Shang* (Hanedan)'ın çöküşünden sonra kehanette kemik kullanımı ve yazı ile ilgili pratikler, neredeyse bu edütlerin ortadan kalkmasına kadar Cho (Hanedan) tarafından küçük oranlı olarak devam ettirildi. Fakat kehanette hayvan kürek kemiklerinin yakılması Eski ve Yeni Dünya'nın kuzey yarım küresinin geniş bölgelerinde son dönemlere kadar sürdürüldü.

Shang kehanet faaliyetleri çoğunlukla hükümdarların doğrudan kontrol ettikleri ve yalnızca hükümdarın dini ve siyaset maksatları ve bir takım resmî-dini figürlerle teahhüt edilmiş wu'yu (şaman/kadın şaman) kap-

layan-unsurlarla bağlı, gösterişli davetlerde olurdu. Öncelikle -yaklaşık olarak su bualoları (*Bu baloe maphistophalos*) veya sigirilerin (*Bos exiguus*) kürek kemiklerinin yarısı veya kaplumbağaların göğüs kabuklarının yarısı kadar olan kemikler çokdükla ithal edilerek bulunurdu; kaplumbağaların kabukları genellikle Güney Çin'de bulunan türlerdendi (*Ocadia sinensis*, *Mauremys mutica*, *Cuora*). Belki de kemiklerin nadir oluşu haberleşme aracı olarak onların niteliklerine bazı şeyler katardı. Bu kemikler dikkatli bir şekilde hazırlanır; cilalanır, belki de ısıtılır ve kurutulur, nihayet yiv izleri ve oyuklar oluşturmak için keski ile şekillendirilirdi. Ayın esnasında kâhin bütün enerjisini kemik yüzeyinin ters tarafında çatlaklar oluşturmak için bu yiv ve oyuklar üzerine yoğunlaştırırdı. Bu çatlaklar cedlere sorulacak soruların cevabını bulmak için izah edilir, açıklanırdı. Hükümdarın kendisi bazan kâhine soruyu icbar edebilirdi de çoğu kes soruyu başından sonuna kadar bir arabulucu-"murakab" olarak sorardı. Çatlaklar kâhinin bisatibi dublörleştiği fakat hükümdarın bizzat icra ettiği bir rolde kâhinlerce izah edilirdi.

Çatlakların nasıl izah edildiğini bilmiyoruz. Çatlaklardan görüldüğü kadarıyla bir "uğur" derecesi kemik yazılarının yanında bazen kaydedilmişse de, işaretler çatlakların şekil ve açılırla sistemli olarak ilişkiliymiş gibi görünmezler. Muhtemelen kâhin her cesbe anında cedlerle ya sözlü ya da zihni şekilde farklı bir anlaşmaya girmek zorunda kalmıştır. Fakat böyle anlaşma detayları -varsa da; kaybolmuştur. Bu kehanet sonrasında, bir kemik yazısı bazen gelecekle ilgili sorulmuş soruları kaydetmek için yapılabilir, nadiren bu sorulara cevap da verilebilir. Bu yazılardan yeni köyler kurma, savaşlara girme, ava veya seyahate çıkma; dini ayini özel bir tarzda icra etme gibi faaliyetleri taahhüt etmeden önce, hükümdarın izin almak ve tasdik ettirmek maksadıyla, cedlerine danışmış olduğunu öğrenmekteyiz. Hükümdar (cedlerine dönüştü esnasında) muhtemelen cedlere gelecekteki geceler ve haftalardaki şansını; gördüğü rüyalar, doğumu, çocukluğu, ge-

çirdiği hastalıklar hatta dış ağrıları ile ilgili sorular sormuştur. (Bu yazılar üzerinde çalışın) bilim adamları Shang kültürü ve toplumu- na ait birçok özelliği olduğu kadar hükümdarların dini ve dîni hayatları hakkında oldukça fazla bilgiler bulmuşlardır.

Shang kehanetçiliği bir Shang şamanlık faaliyeti miydi? (Kemik)Yazıları araştırmaların açık bir şekilde geçmişi cedlerin ve kahinlerin arabulucu olarak hizmet ettiklerini gösterdiğini ortaya koymaktadır. (Bu) Yazılar sıklıkla eski klasik metinlerde "misafir" anlamına gelen "pin" kelimesini içermektedir. Fal kemliği yazılarında, bu kelime çoğunlukla; hükümdar, özel cedlere ait isimler veya en yüce Tanrı olan "Ti" arasında kullanılır. Bu unsurları içeren bir ifade bazan "hükümdar özel bir caddi misafir eder" veya "hükümdar en yüce Tanrı'ya misafir eder" şeklinde isah edilmektedir. Fakat bu çoğu kez hükümdarın eski cedlere veya tanrıya "niyas etmesi" demektir. Kehanet faaliyeti arabulucu kahin ile ruhları birlikte getirip götürmek için tasarlanırdı. Ruhların uygun olup olmadığı veya şaman veya hükümdarın yükselmeyi, başarılabilmek durumu tam olarak ve açık bir şekilde belli değildir. Müzik ve dans bu törenlerin görünüşte bir parçasıydı. Belki alkollü içkiler de gerekliydi. Shang tam bir içki müptelasy- di ve alkollü içki servisi yapılması için bronzdan bir çok tören kadehi yaptırmıştı. Alkol ve diğer unsurlar şamanın hayal ettiği, uçuşa kapıldığı strada, onu cesbeye götüren sebep olur muydu? Belki, fakat henüz bunun için somut deliller mevcut değildir. Shang dîni sanatındaki hayvanların rolü önemli ipuçları sağlayabilir.

AÇIKLAMALAR VE NOTLAR

- * *Art, Myth, and Ritual: The Path to Political Authority in Ancient China*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1968, pp. 44-55.
1. Alıntılar için bkz: "Myths of ancient China" in *Mythologies of the Ancient World*, ed: Samuel N. Kramer (New York: Doubleday, 1961).
 2. *The Ethical and Political Warfare of Mo-tse* (London: Probsthain, 1929), p. 212.
 3. Ch'en Meng-chia, "Myths and Magic of the Shang Dynasty" (in Chinese), *Yenching Journal of Chinese Studies* 20 (1 December

- 1936), 489-576; Li Tsung-tung, *History of Ancient Chinese Society* (in Chinese) (Taipei: Hua-kang, 1954), pp. 119-125 and Yang Hsiang-k'uei, *Essays of Ancient Chinese Society and Ancient Chinese Thought* (in Chinese) (Shanghai: Jen-min, 1962) Yang, Ch'ung-Li Mit'ni şu sözlerle ifade eder: "Hükümdarlar cennet ve halk arasındaki haberleşmeyi en büyük hak olarak kendi tekelinde tuttu" (p. 164).
4. Ch'en Meng-chia, "Myths and Magic of the Shang Dynasty", p. 535-536.
5. Ch'en Meng-chia, "Myths and Magic of the Shang Dynasty", p. 535.
6. Artur Waley, *The Nine Songs: A Study of Shamanism in Ancient China* (London: Allen & Unwin, 1955), p. 9.
7. David Hawkes, *Ch'u Tzu: The Songs of the South* (Oxford: Clarendon Press, 1959), p. 35.
8. Translated by Hawkes, Ch'u Tzu, p. 37.
9. Mengs Went-t'ung, "A brief discussion on the date of writing of *Shan Hai Ching* and its place of origin" (in Chinese), *Chung-hua Wenshih Lun-shihung* 1 (August 1962): 43-70.
10. *Index de Chan Hai King* (Université de Paris: Etudes Sinologiques de Pékin, 1948), pp. 26-27.
11. Chow Tse-tsung, "Ancient Chinese vs shamanism and its relationship to sacrifices, history, dance-music, and poetry", *Tsing Hua Journal of Chinese Studies*, n.s., 12 (December 1979): 1-59.
12. Bu konuda detaylı bilgi için bkz: David N. Keightley, *Sources of Shang History*, (Berkeley: University of California Press, 1978).
13. Bkz: K. C. Chang, *The Archaeology of Ancient China* (New Haven: Yale University Press, 1977), pp. 175-180, 189.
14. *Shang Civilization* (New Haven: Yale University Press, 1960), pp. 82-83.
15. Tarihi süreç içinde Avrupa'dan Kuzey Amerika'ya kadar bütün kuzey yarım kürede kürk kemliği uygulamalarıyla ilgili küre tanınmaları için bkz: Keightley, *Sources of Shang History*, pp. 4-5.
16. Chang Ping-Ch'uan, "Divination crackle on the oracle bones at Yin-hsi and related problems" (in Chinese), *Annals of Academia Sinica* 1 (June 1954): 231-245.
17. Lin Song'e göre "Yunnan eyaleti Yung-sheng kasabesindeki Ta-lu halkının etnik bir grubu olan Yi halki arasında koyun kemikleriyle yapılan kehanet ile ilgili araştırma ve inceleme" (Çince) *Fao-hsi* 1964 (2): 98-102, cesbe ile koyun kürk kemikleriyle yapılan kehanet Güneybatı Çin'de Yunnan eyaleti Yung-sheng kasabesinde halk olan Ta-lu halki arasında hâli uygulanmaktadır. Bu türü her ritüelden önce kahin duasında, uğurlu veya uğursuz cevap bekleyip beklemediği ile ilgili olarak gelecek okuyulacağı işaretleri işaret eder. Çatlaklar hazırlandığında da onları uygun şekilde yorumlar.
18. Shima Kunio, *Iskyo Bokaji Kenkyū* (A study of the oracle-bone inscriptions from Yin Hsi) (Tokyo: Kyūko Shoin, 1958), p. 201.